

24. Rybnikova, E. Yu. (2018) Hospodarsko-pravove stymuliuvannia vykorystannia vidnovliuvanykh dzherel enerhii v Ukraini [Economic and legal incentives for the use of renewable energy sources in Ukraine]. National University «Odesa Law Academy». Odesa, 20 s. [in Ukrainian].
25. Romanko, S. M. (2014) Enerhetychne pravo – novyi instytut pryrodoresursovoho prava? Zbirnyk kruhloho stolu. Aktualni problemy ekolohichnykh, zemelnykh ta ahrarnykh pravovidnosyn: teoretyko-metodolohichni y prykladni aspekty [Energy law – a new institution of natural resource law? Proceeding of roundtable. Actual problems of ecological, land and agrarian legal relations: theoretical-methodological and applied aspects]. Kharkiv, 164 – 167. [in Ukrainian].
26. Rud, Yu. M. (2015) Pravove rehuliuвання enerhozberezhennia u silskomu hospodarstvi Ukrainy [Legal regulation of energy saving in agriculture of Ukraine]. National University of Life and Environmental Sciences nature management of Ukraine. Kyiv, 17 s. [in Ukrainian].
27. Saveleva, E. N. (2017) O perspektivakh razvitiia selskokhoziaistvennykh bioenergeticheskikh otnoshenii v Ukraine. Zbirnyk kruhloho stolu. Prioritetnye napravleniia razvitiia ekologicheskogo, zemelnogo i agrarnogo prava [On the prospects for the development of agricultural bioenergy relations in Ukraine. Proceeding of roundtable. Priority areas for the development of environmental, land and agrarian law]. Minsk, 188 – 191. [in Russian].
28. Serhieiev, R. S. (2010) Zasoby zabezpechennia ratsionalnogo vykorystannia i zberezhennia elektrychnoi enerhii v Ukraini (administrativno-pravovyi aspekt) [Means of ensuring the rational use and conservation of electricity in Ukraine (administrative and legal aspect)]. Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Dnipropetrovsk, 20 s. [in Ukrainian].
29. Serdiuchenko, O. V. (2009) Administrativno-pravovi zasady zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky Ukrainy [Administrative and legal bases of ensuring energy security of Ukraine]. National University of Life and Environmental Sciences nature management of Ukraine. Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
30. Chipko, M. V. (2017) Mizhnarodno-pravove rehuliuвання spivrobotnytstva derzhav u sferi vykorystannia vidnovliuvanoi enerhetyky [International legal regulation of cooperation between states in the field of renewable energy]. National University «Odesa Law Academy». Odesa, 23 s. [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.43>

АНАЛІЗ СТАНУ НАУКОВОГО РОЗРОБЛЕННЯ ТЕОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ І ЗВІЛЬНЕНИХ

Ігор Чалий

суддя

Другого апеляційного адміністративного суду (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4185-2472

Анотація. Статтю присвячено питанню соціальної реабілітації засуджених і звільнених від відбування покарання осіб як засобу запобігання злочинності. Проаналізовано думки вчених щодо визначення терміна «реабілітація» в різних галузях науки та практики, зокрема у праві, медицині, психології, соціології та педагогії. Також було досліджено структуру, види та способи здійснення реабілітації.

Особливу увагу зосереджено на тенденції необхідності забезпечення реабілітації засуджених як у міжнародному просторі, так і на теренах України. Зазначено основні компоненти реабілітації, спрямовані на пристосування людини до наявних умов життєдіяльності та їх адаптацію в суспільстві.

У статті здійснено стислий огляд міжнародно-правових актів і відповідного національного законодавства у сфері реабілітації засуджених. Запропоновано шляхи вдосконалення реабілітаційних заходів залежно від їх природи та сутності.

Ключові слова: відбування покарання, запобігання злочинності, засуджені, соціальна реабілітація, міжнародні норми.

ANALYSIS OF THE SCIENTIFIC THEORY DEVELOPMENT OF SOCIAL REHABILITATION ORGANIZATION OF CONVICTS AND RELEASED

Ihor Chalyi

Judge

Second Administrative Appeal Court (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-4185-2472

Abstract. The article is devoted to the social rehabilitation issue of convicted and released persons as means of crime prevention. The positions of scholars concerning the definition of the term “rehabilitation” in various scientific and practical spheres, including law, medicine, psychology, sociology and pedagogy are analyzed. The structure, types and methods of rehabilitation are also investigated.

Particular attention is focused on the tendency of the necessity to ensure the rehabilitation of convicts both internationally and in Ukraine. The main components of rehabilitation aimed at adjusting to the existing living conditions and adapting them to society are indicated.

The article provides a brief overview of international legal acts and relevant national legislation on the rehabilitation of convicted persons. Ways of improving rehabilitation measures according to their nature and essence are proposed.

Key words: serving a sentence, crime prevention, convicts, social rehabilitation, international legislation.

ANALIZA STANU NAUKOWEGO OPRACOWANIA TEORII ORGANIZACJI REHABILITACJI SPOŁECZNEJ SKAZANYCH I ZWOLNIONYCH

Ihor Chalyi

sędzia

Drugiego Apelacyjnego Sądu Administracyjnego

ORCID ID: 0000-0003-4185-2472

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest zagadnieniu rehabilitacji społecznej osób skazanych i zwolnionych z odbywania kary jako środka zapobiegania przestępczości. Przeanalizowano opinie naukowców dotyczące definicji terminu „rehabilitacja” w różnych dziedzinach nauki i praktyki, w szczególności w prawie, medycynie, psychologii, socjologii i pedagogice. Zbadano również strukturę, rodzaje i sposoby przeprowadzenia rehabilitacji.

Szczególną uwagę skupia się na tendencji do zapewnienia rehabilitacji skazanych zarówno w przestrzeni międzynarodowej, jak i na terytorium Ukrainy. Wskazane są główne elementy rehabilitacji mające na celu dostosowanie osoby do istniejących warunków życia i ich dostosowanie w społeczeństwie.

W artykule przedstawiono krótki przegląd międzynarodowych przepisów prawnych i odpowiednich przepisów krajowych w zakresie rehabilitacji skazanych. Zaproponowano sposoby doskonalenia działań rehabilitacyjnych w zależności od ich natury i istoty.

Słowa kluczowe: odbywanie kary, zapobieganie przestępczości, skazani, rehabilitacja społeczna, przepisy międzynarodowe.

Вступ. Обґрунтування теоретико-методологічних основ дослідження проблеми соціальної реабілітації засуджених та осіб, звільнених від відбування покарання, та її системне розроблення потребують створення підґрунтя з наявних результатів наукових напрацювань, що забезпечується аналізом ступеня розроблення кола питань, які мають стосунок до розглядуваної проблеми не лише в царині кримінально-виконавчого права, а в різних галузях наукових знань – у філософії, соціології, психології, медицині, педагогіці, політології, а також у роботах, які мають міждисциплінарний характер. Огляд наявних наукових робіт дасть змогу, по-перше, визначитися зі ступенем розробленості проблеми соціальної реабілітації; по-друге, обґрунтувати власні напрацювання та виокремити наукову новизну; по-третє, по-новому оцінити осмислення сутності, змісту, структури суб'єктів і об'єктів соціальної реабілітації, зокрема, під кутом тих процесів, які відбуваються в соціумі.

Матеріал і методи досліджень. Дослідження проводилось на підставі аналізу наявних підходів до організації соціальної реабілітації засуджених і звільнених та теоретичного обґрунтування її засад. У роботі використано системно-структурний метод та інші загальнонаукові методи.

Питання соціальної реабілітації останніми роками набувають особливо великого значення під час визначення напрямів та способів запобігання злочинності. Фахівці констатують, що покарання, які пов'язані з позбавленням волі, виконання котрих проходить із відривом ув'язненого від звичного середовища, зазвичай несуть за собою послаблення, а в деяких випадках – втрату соціально-корисних зв'язків, а також помітне обмеження виконуваних соціальних ролей. Після повернення з місць відбування покарань у колишнього засудженого відбуваються зміни особистості, до того ж здебільшого не в кращий бік. На сьогодні, коли рівень злочинності, зокрема й рецидивної, на жаль, не зменшується, а за деякими видами злочинів зростає, питання соціальних і психологічних детермінант постпенітенціарної адаптації постає дуже гостро. Оскільки, якщо людина після звільнення з місць позбавлення волі не адаптується до нормального життя, це призводить до нових девіантних наслідків і найчастіше до повторного скоєння злочинів (Лефтеров, Немерцева, 2017: 162).

У Дохинській Декларації про внесення питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя в більш широку повістку дня ООН з метою розв'язання соціальних та економічних проблем та сприяння забезпеченню верховенства права на національному та міжнародних рівнях, а також участі громадськості, схвалений на 13-му Конгресі ООН 12–19 квітня 2015 року, країни-учасниці домовилися:

а) здійснювати та вдосконалювати політику в інтересах ув'язнених, в якій особливу увагу приділяти (...) *реабілітації* (тут і далі – курсив автора), соціальній реінтеграції та запобіганню рецидивізму (...);

б) розглядати можливість налагодження партнерських відносин і надання допомоги в реалізації громадських інтересів та заохочення активної участі громадян у забезпеченні доступу до правосуддя всіх, зокрема підвищення обізнаності про їхні права, а також залучення до роботи із запобігання злочинності та поводження з правопорушникам, а саме шляхом (...) підтримання *соціальної реінтеграції* та реабілітації правопорушників (...). (Дохинська декларація, 2015: 3).

У межах Глобальної програми з реалізації Дохинської Декларації та її іншої основи – справедливих, гуманітарних та ефективних систем кримінального правосуддя, Управління ООН з наркотиків та злочин-

ності (далі – УНП ООН) підтримує держави-члени у розробленні більш реабілітаційного підходу до керівництва тюрмами. Водночас констатується, що інвестиції у відповідні програми для ув'язнених є одним із найбільш кращих та ефективних з погляду витрат шляхів запобігання їх повторному порушенню, що приносить значну користь не тільки для самих порушників, а й для суспільної безпеки в широкому значенні. Для цього ставиться завдання допомагати державам-членам у подоланні циклів рецидивів через надання тюремним адміністраціям технічних вказівок щодо того, як ініціювати й вдосконалювати програми реабілітації ув'язнених у тісній координації з іншими неурядовими зацікавленими сторонами, зокрема громадянським суспільством і приватним сектором. Також пропонується ретельно вивчити в цьому плані керівні та консультативні сервіси з Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими ООН («Правила Нельсона Манделі») (Управління ООН з наркотиків та злочинності, 2020).

«Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики у XXI столітті», яку ухвалила 4 грудня 2000 р. ООН за рекомендацією Екологічної та Соціальної Ради, акцентує увагу всіх держав на тому, що належні програми запобігання злочинам та *реабілітації* мають вирішальне значення для ефективної стратегії боротьби зі злочинністю, а також, що такі програми мають враховувати соціально-економічні фактори, які можуть зумовлювати більшу схильність особи до скоєння злочину з погляду раніше вчинених таких діянь і вірогідність вчинення нею зазначених діянь (Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття, 2000).

У Програмі діяльності Уряду України наголошується, що Україна має побудувати гуманістичну систему кримінальних покарань, яка гарантуватиме безпеку суспільства та забезпечуватиме соціальне зцілення людини, що порушила кримінальний закон. Для цього визнається необхідним: диференціювати та індивідуалізувати систему кримінальних покарань; створити належні умови тримання засуджених відповідно до європейських стандартів, розбудувати прогресивну систему попереднього ув'язнення та надати пенітенціарній системі ефективні інструменти для зміни прокримінального мислення. Крім того, планується забезпечити застосування до засуджених та осіб, узятих під варту, програм соціально-психологічної підтримки, корекційних та освітніх програм, що даватимуть змогу реалізувати позитивний потенціал особи; запровадити дієві механізми підготовки засуджених до звільнення шляхом надання їм відповідних соціальних та освітніх послуг (Програма діяльності Кабінету Міністрів України, 2020: 84). На меті перетворення системи виконання покарань на систему реабілітації ув'язнених наголошують і посадові особи Міністерства юстиції України (Чернишов, 2018).

Очільні системи виконання кримінальних покарань і міжнародні партнери також регулярно звертаються до питання реабілітації засуджених і звільнених. Приміром, ще в 2015 році в Україні відбулося відкриття Проєкту «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні» на 2015–2017 рр., який проводиться в межах програми співпраці Європейського Союзу та Ради Європи для Вірменії, Азербайджану, Грузії, Республіки Молдова, України та Білорусі. Проєкт розрахований на три роки і передбачав перехід від карального до *реабілітаційного підходу* в пенітенціарній системі України. Ідеться також про узгодження умов виконання покарань у вигляді ув'язнення з європейськими стандартами та сприяння сучасному підходу до керування в'язницями; методи сучасного управління в'язницями та режими внутрішнього розпорядку, орієнтовані на реабілітацію тощо (Севостьянова).

Окремі науковці згадують реабілітацію як кінцеву мету соціальної роботи в межах діяльності установ виконання покарань, посилаючись, що нині на теренах України значно збільшується кількість злочинних дій, а пенітенціарні установи, на жаль, не завжди здатні самостійно здійснити реабілітацію осіб, які до них потрапили. Саме тому питання про соціальну роботу з особами, що звільняються від відбування покарання, сьогодні є досить актуальним. Адже якщо людина не виправиться і не адаптується до нормального життя, то це приведе до нових девіантних наслідків і найчастіше до повторного здійснення злочинів (Мулярчук, Романюк, 2014: 115).

Однак така оцінка вказаної сфери не означає чіткого усвідомлення як поняття та змісту соціальної реабілітації певних категорій громадян, так і запланованих за її допомогою результатів. І це незважаючи на те, що окреслені питання не є винятковою проблемою кримінально-виконавчого права, оскільки, як і будь-які соціальні аспекти життєдіяльності людей, вони тісно пов'язані з предметами різних наукових дисциплін і галузей практичної діяльності. Реабілітація – це комплексна, багаторівнева, динамічна система взаємопов'язаних дій, спрямованих на відновлення засудженого в правах, статусі, здоров'ї, дієздатності у власних очах і перед оточенням (Бохан, Кривулин, 2013: 34). Як видається, саме цією обставиною й зумовлюється відсутність нині ґрунтовних досліджень саме в царині соціальної реабілітації засуджених і звільнених.

Ускладнюється ситуація й значною термінологічною різноманітністю чинних нормативних актів, зокрема, й щодо цілей, які ставляться перед тією або іншою роботою із засудженими і звільненими. Поняття «реабілітація» використовується в різних галузях науки та практики і містить низку аспектів: правовий, медичний, психологічний, професійний, соціальний. Реабілітація як система передбачає комплекс окремих підсистем та їх взаємозв'язок: клініко-біологічна (розв'язання проблем гомеостазу, адаптації, компенсації); соціально-психологічна (аналіз проблем спілкування, взаємостосунків тощо); соціально-економічна (аналіз вартості відповідних затрат, економічної доцільності реабілітаційних заходів), юридична (розроблення правових норм тощо) оточуючими (Крейдун, 2007: 68). У результаті більшість наявних нині наукових публікацій присвячено або ресоціалізації засуджених, їх виправленню, суб'єктам, методам, формам і процедурі, або соціальній адаптації, реінтеграції чи реадаптації таких осіб. Водночас доволі часто можна спостерігати змішування всіх цих понять і відсутність планомірного процесу втілення та спадковості тих або інших дій.

Найбільш розробленою проблемою соціальної реабілітації нині є в галузі педагогіки та соціальних наук, у яких вона досліджувалася за кількома напрямками: як окрема галузь загальної педагогіки; як структурний компонент соціальної педагогіки; як складник спеціальної педагогіки; як один із напрямів галузі охорони здоров'я (Коношенко, 2010: 71). Для педагогіки реабілітація постає як категорія, що визначає напрям виховання, спрямований на подолання проблем соціалізації учнів. Її методична основа полягає у відновленні порушених зв'язків і відносин з оточенням (колективом, сім'єю, середовищем неформального спілкування), а провідний спосіб реалізації полягає у створенні ситуації успіху (Мосійчук, 2008: 12). Водночас дослідники сходяться в думці, що головною метою різних за своїм змістом реабілітаційних програм є відновлення особистісного та соціального статусу особистості. А для реалізації цієї мети необхідний комплексний підхід, який враховував би не лише біологічні, психологічні чинники, а й особливості навколишнього середовища особистості. Тому термін «реабілітація» набуває соціального значення, а соціальна реабілітація розглядається як відновлення втрачених соціальних зв'язків (Маруніч, 2006: 32).

Погляди вчених щодо структури соціальної реабілітації також різняться. Низка вчених розширює її на різні напрями: правовий, соціальний, психологічний, виробничо-економічний та інші (Петрушук, Цушко, 2003: 62) або психолого-педагогічний, соціально-педагогічний та медико-педагогічний, зазначаючи, що лише така модель може забезпечити реабілітування дітей та підлітків на рівні організму (медична реабілітація), особистості (психологічна реабілітація), суб'єкта діяльності (педагогічна реабілітація), соціального суб'єкта (соціальна реабілітація), або в комплексі (Овчарова, 2001: 62). А.Г. Шевцов формує п'ятифакторну модель процесу комплексного соціального реабілітації осіб з обмеженнями життєдіяльності, яка містить: соціальний фактор (група чинників впливу на людину як на суб'єкт соціальних відносин); педагогічний фактор (група чинників впливу на людину як на суб'єкт діяльності); психологічний фактор (група чинників впливу на особистісну сферу людини); медичний фактор (група чинників впливу на здоров'я людини); техніко-середовищний фактор (група інженерно-технічних та архітектурно-середовищних аспектів компенсації обмежень життєдіяльності людини та впливу на сферу взаємодії людини з навколишнім середовищем) (Шевцов, 2009: 463). Тобто всі дослідники сходяться в думці, що реабілітація – це комплексне і складне явище.

Базуючись на наведеній позиції, можна стверджувати про існування медичного, педагогічного, психологічного та соціального напрямів комплексного процесу реабілітації, кожен з яких складається з низки компонентів. Їх відповідне поєднання призводить до появи різноманітних видів реабілітації: медико-соціальної, соціально-трудової тощо. І саме тому, за визначенням А.Г. Шевцова, є доволі складним, майже неможливим, виділення технології соціальної реабілітації в «чистому вигляді», адже заходи із соціальної реабілітації за своєю суттю містять «психологічні», «педагогічні», «медичні», «правові» компоненти (Шевцов, 2009: 481).

Водночас до основних засад реабілітаційного процесу відносять освітній чинник, а провідним принципом називають освітній педагогічний принцип. Складовими ж компонентами соціальної реабілітації, за визначенням фахівців, є медична, професійна та технічна реабілітація (Короткий енциклопедичний словник, 2002: 284). Медична реабілітація передбачає відновлення здоров'я; професійна реабілітація – це система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності; технічна – застосування технічних засобів із метою відновлення повноцінного функціонування організму. Проте ці складники соціальної реабілітації застосовуються для реабілітації інвалідів і людей з особливими потребами. Стосовно інших категорій людей, які потребують соціальної реабілітації, то, як справедливо зазначає Н.Є. Гусак, її складники будуть іншими (Гусак, 2008: 108).

Окремі підходи зазначаються в галузі роботи з дітьми та молоддю, оскільки в ній перевага надається педагогічній та освітній реабілітації та приведенню індивідуальної або колективної поведінки у відповідність до загальноприйнятих норм і правил (Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», 2001). Але й така діяльність має специфіку залежно від категорії дитини: приміром, щодо дітей, які постраждали внаслідок негативних змін, соціальних обставин і умов, різного роду насильства, пропонується застосовувати комплекс педагогічних, психологічних, соціальних, медичних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію, компенсацію психічного, соціального, фізичного станів, права і свобод дітей, що і є суттю соціально-педагогічної реабілітації (Наточій, 2004: 12). Остання ж, за визначенням С.А. Белічевої, є комплексом заходів соціальної підтримки і діагностично-корекційних програм із подолання різноманітної підліткової дезадаптації щодо введення, інтегрування дитини в соціальну сферу, що виконує функції інститутів соціалізації (сім'я, школа, спілкування ровесників тощо) (Белічева, 1993: 32).

Висновки. І хоча в наведеному підході, як видається, дещо звуженим є перелік компонентів реабілітації, загалом із ним можна погодитися, оскільки, незважаючи на інші відмінності, реабілітація в усіх дослідженнях визнається спрямованою на пристосування людини до наявних умов життєдіяльності, їх адаптацію в суспільстві чи місці проживання / перебування певної соціальної групи. А це вимагає створення за допомогою засобів зовнішнього впливу необхідних умов для формування в особи основних компетенцій соціально адаптованої людини, її навчання та певного рівня освіти.

Список використаних джерел:

1. Белічева С.А. Основы превентивной психологии. Москва : Социальное здоровье России, 1993. 199 с.
2. Бохан Н.А., Кривулин Е.Н. Реабилитационно-профилактическая помощь осужденным с расстройствами адаптации и аддиктивными состояниями в условиях социальной изоляции : учебное пособие. Томск-Челябинск : ПИРС, 2013. С. 88.
3. Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_443#Text (дата звернення: 25.11.2020).

4. Гусак Н.С. Соціальна реабілітація: підходи до визначення поняття. *Соціальна політика та соціальна робота*. № 1. 2008. С. 103–114.
5. Дохинская декларация о включении вопросов предупреждения преступности и уголовного правосудия в более широкую повестку дня Организации Объединенных Наций в целях решения социальных и экономических проблем и содействия обеспечению верховенства права на национальном и международном уровнях, а также участие общественности. Нью-Йорк, 2015. 18 с. URL: https://www.unodc.org/documents/congress/Declaration/V1504153_Russian.pdf (дата обращения: 25.11.2020).
6. Коношенко С.В. Теоретико-методичні основи реабілітаційної роботи з соціально дезадаптованими підлітками в умовах індустріального регіону : дис. ... д-ра пед. наук. Луганськ, 2010. 492 с.
7. Крейдун Н.П. та ін. Основи пенітенціарної психології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. 140 с.
8. Лефтеров В.О., Немерцева Д.О. Соціальні та психологічні аспекти постпенітенціарної адаптації колишніх ув'язнених. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип 22. С. 158–168. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol22/17.pdf> (дата звернення: 25.11.2020).
9. Маруніч В.В. Методичний посібник з питань реабілітації інвалідів : посібник. Вінниця : О. Власюк, 2006. 212 с.
10. Мосійчук Т.Є. Соціальна реабілітація соціально-депривованих категорій населення: соціологічний підхід : дис. ... канд. наук. Київ, 2008. 190 с.
11. Мулярчук В.М., Романюк І.М. Особливості організації соціальної роботи із особами, які повернулись із місць позбавлення волі. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 2 (39). С. 114–117. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnaou_2014_2_23.pdf (дата звернення: 25.11.2020).
12. Наточій А.М. Соціально-педагогічна реабілітація вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів : навч.-метод. посібник. Миколаїв : Гліон, 2004. 240 с.
13. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. Москва : Сфера, 2001. 480 с.
14. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю : Закон України № 2558- III від 21.06.2001р. № 42. 213 с.
15. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ee/39a/831/5ee39a8311f68625529299.pdf> (дата звернення: 25.11.2020).
16. Психолого-педагогічна реабілітація дітей, вилучених із праці на вулиці / за ред. О.П. Петрошук, І.І. Цушко. Київ : Ніка-Центр, 2003. 232 с.
17. Реабилитация и социальная реинтеграция заключенных. Управление ООН по наркотикам и преступности. 2020. URL: <https://www.unodc.org/dohadecclaration/ru/news/2020/11/with-metalwork-and-woodwork--unodc-supports-prisoner-rehabilitation-in-tajikistan.html> (дата обращения: 25.11.2020).
18. Севостьянова Н.І. Гуманізація процесу відбування покарань – головний елемент реформи пенітенціарної служби. URL: <https://radako.com.ua/news/gumanizaciya-procesu-vidbuvannya-pokaran-golovniy-element-reformi-penitentsiarnoyi-sluzhbi> (дата звернення: 25.11.2020).
19. Соціальна робота : короткий енциклопедичний словник. Київ : ДЦССМ, 2002. Кн. 4. 384 с.
20. Чернишов Д.В. Одне з головних завдань реформи пенітенціарної системи – реабілітація та ресоціалізація ув'язнених. 2018. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-chernishov-odne-z-golovnih-zavdan-reformi-penitentsiarnoi-sistemi---reabilitatsiya-ta-resotsializatsiya-uvyaznenih> (дата звернення: 25.11.2020).
21. Шевцов А.Г. Освітні основи реабітології : монографія. Київ : Леся, 2009. 483 с.

References:

1. Belicheva S.A. Osnovy preventivnoi psikhologii [Fundamentals of preventive psychology]. М.: Sotsialnoe zdorove Rossii, 1993. 199 p.
2. Bokhan N.A., Krivulin E.N. Reabilitatsionno-profilakticheskaya pomoshch osuzhdennym s rasstroistvami adaptatsii i additivnymi sostoianiyami v usloviakh sotsialnoi izolyatsii [Rehabilitation and preventive assistance for convicts with adaptive and reactive conditions in social isolation]: uchebnoe posobie. Tomsk-Cheliabinsk: PIRS, 2013. P. 88.
3. Videnska deklaratsiia pro zlochynnist ta pravosuddia: vidpovidi na vyklyky XXI stolittia. [Vienna Declaration on Crime and Justice]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_443#Text.
4. Husak N.Y. Sotsialna reabilitatsiia: pidkhody do vyznachennia poniattia [Social rehabilitation: approaches to the definition]. *Sotsialna polityka ta sotsialna robota*. № 1. 2008. P. 103–114.
5. Doha Declaration on Integrating Crime Prevention and Criminal Justice into the Wider United Nations Agenda to Address Social and Economic Challenges and to Promote the Rule of Law at the National and International Levels, and Public Participation. New York, 2015. P. 18. URL: https://www.unodc.org/documents/congress/Declaration/V1504153_Russian.pdf.
6. Konoshenko S.V. Teoretyko-metodychni osnovy reabilitatsiinoi roboty z sotsialno dezadaptovanyimi pidlitkami v umovakh industrialnogo rehionu [Theoretical and methodical bases of rehabilitation work with socially maladapted teenagers in the conditions of the industrial region]: dys. ... doktora ped. nauk. Luhansk, 2010. 492 p.
7. Kreidun N.P. ta in. Osnovy penitentsiarnoi psikhologii [Basis of penitentiary psychology]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Kh.: KhNU im. V.N. Karazina, 2007. 140 p.
8. Lefterov V.O., Nemertseva D.O. Sotsialni ta psikhologichni aspekty postpenitentsiarnoi adaptatsii kolyshnykh uviaznykh [Social and psychological aspects of post-penitentiary adaptation of former prisoners]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psikhologii*. 2017. Vyp 22. P. 158-168. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol22/17.pdf>.
9. Marunych V.V. Metodychnyi posibnyk z pytan reabilitatsii invalidiv [Methodical manual on rehabilitation of the disabled]: posibnyk. Vinnytsia: O. Vlasiuk, 2006. 212 p.

10. Mosiichuk T.Ye. Sotsialna rehabilitatsiia sotsialno-depryvovanykh katehori naselennia [Social rehabilitation of socially deprived categories of the population]: sotsiologichni pidkhi: dys. ... kand. nauk. K., 2008. 190 p.
11. Muliarchuk V.M., Romaniuk I.M. Osoblyvosti orhanizatsii sotsialnoi roboty iz osobamy, yaki povernulyz iz mistv pozbavleniia voli [Features of the organization of social work with persons who have returned from places of imprisonment]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. 2014. Vyp. 2(39). P. 114-117. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnaou_2014_2_23.pdf.
12. Natochii A.M. Sotsialno-pedahohichna rehabilitatsiia vykhovantsiv zahalnoosvitnikh shkil-internativ [Socio-pedagogical rehabilitation of pupils of boarding schools]: navch.-metod. posibnyk. Mykolaiv: Ilion, 2004. 240 p.
13. Ovcharova R.V. Spravochna kniha sotsialnogo pedagoga [Social education reference book]. M.: Sfera, 2001. 480 p.
14. Pro sotsialnu robotu z ditmy ta moloddiu [About social work with children and youth]: Zakon Ukrainy № 2558- III vid 21.06.2001r. № 42. 213 p.
15. Prohrama diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy [Program of activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ee39a8315ee39a8311f68625529299.pdf>.
16. Psykholoho-pedahohichna rehabilitatsiia ditei, vyluchenykh iz pratsi na vulytsi [Psychological and pedagogical rehabilitation of children removed from work on the street] / za red. O.P. Petroschuk, I.I. Tsushko. K.: Nika-Tsentr, 2003. 232 p.
17. Reabilitatsiia i sotsialnaia reintegratsiia zakliuchennykh. Upravlenie OON po narkotikam i prestupnosti [Rehabilitation and social reintegration of prisoners. United Nations Office on Drugs and Crime], 2020. URL: <https://www.unodc.org/dohadeclearation/ru/news/2020/11/with-metalwork-and-woodwork--unodc-supports-prisoner-rehabilitation-in-tajikistan.html>.
18. Sevostianova N.I. Humanizatsiia protsesu vidbuvannia pokaran – holovnyi element reformy penitentsiarnoi sluzhby [Humanization of the penitentiary process is the main element of the penitentiary service reform]. URL: <https://radako.com.ua/news/gumanizatsiia-procesu-vidbuvannia-pokaran-golovnyy-element-reformy-penitentsiarnoi-sluzhby>.
19. Sotsialna robota [Social work]: korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk. K.: DTSSM, 2002. Kn. 4. 384 p.
20. Chernyshov D.V. Odne z holovnykh zavdan reformy penitentsiarnoi systemy – rehabilitatsiia ta resotsializatsiia uviaznenykh [One of the main tasks of the penitentiary system reform is the rehabilitation and re-socialization of prisoners], 2018. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-cherkishov-odne-z-golovnih-zavdan-reformy-penitentsiarnoi-sistemi---reabilitatsiia-ta-resotsializatsiia-uviaznenih>.
21. Shevtsov A.H. Osvitni osnovy reabilitatsii [Educational basics of rehabilitation]: monohrafiia. K.: Lesia, 2009. 483 p.

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.44>

COMMON AND DISTINCTIVE SIGNS OF ELECTRONIC MEANS OF PAYMENT

Serhii Chaplian

Graduate Student at the Department of Business Law

F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Business of Nationality Academy of Law

Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-1765-1323

Abstract. This article is about exploring the characteristics of electronic means of payment, primarily electronic money and virtual currencies. Despite the large number of studies on the issuance and circulation of these objects, almost all of them study either cryptocurrencies or electronic money, without paying attention to a comprehensive approach to electronic means of payment. As a result, scientific sources do not provide a holistic view of electronic means of payment as a set of specific objects that exist in electronic form and, along with money, are used to make payments. In addition, scientists do not understand which objects belong to this set. This article contains an analysis of the key characteristics of electronic money and virtual currencies, their legal nature and legal regime in circulation. The result is a generalization of common and distinctive features of these objects and the conclusion that there are sufficient grounds for their comprehensive regulation. The obtained results provide grounds both for further joint research of these legal institutions, and lay the direction for the development of relevant regulations on the regulation of the issuance and circulation of electronic means of payment.

Key words: electronic money, virtual currency, cryptocurrency, crypto-asset, stablecoins, monetary substitute.

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ПЛАТЕЖУ

Чаплян Сергій

аспірант кафедри господарського права

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-1765-1323

Анотація. Статтю присвячено дослідженню характерних ознак електронних засобів платежу, насамперед електронних грошей і віртуальних валют. Незважаючи на велику кількість досліджень емісії та обігу зазначених